

O. Balukhtina, V. Kuzmin, M. Kuzmina, A. Ivanchenko, E. Ivanov. System of social work with families raising children with autistic spectrum disorders

The rapid increase in the number of children with autism spectrum disorders has led to many social problems that affect not only the child himself, but also his family. This explains the need to update family social work based on the values of the quality of life of an individual or a social group. The purpose of the article is to analyze the system of social work with families raising children with autism spectrum disorders. A study of scientific publications on the issue of social work with families raising children with autism spectrum disorders was carried out, social services available in the state and social institutions involved in their provision were determined. The regulatory and legal bases of social work with families raising children with autism have been clarified. The important role of the public sector in the provision of social services was noted on the example of the non-governmental organization «Child with the Future» Fund for Aid to Children with Autism Syndrome. According to the results of the analysis of the conducted survey among families who went abroad during the war, the strengths of Ukraine are: accessibility and a wide range of services, high level of specialists, strong parent organizations, the opportunity to influence processes at the community level, availability of medicines and information, inclusion, financial availability of services. This is confirmation that social work in our country is developing in the right direction.

The need to use international experience to create favorable conditions for families to keep children is also proven. Attention is focused on the need to apply a strategy of social work, which is aimed at attracting the family's own resources to change the problematic situation, the so-called «family-oriented practice».

Key words: autism, child, autism spectrum disorder, family, social service.

УДК 37.013.78

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2024.97.02>

Беньковська Н. Б.

**ХАРАКТЕРИСТИКА КРИТЕРІЇВ І ПОКАЗНИКІВ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

Стаття присвячена визначенню критеріїв та показників професійної комунікативної готовності майбутніх офіцерів Військово-Морських сил Збройних сил України.

З огляду на особливості професійної комунікативної готовності майбутніх офіцерів Військово-Морських сил Збройних сил України, специфіку їхньої професійної підготовки, було визначено критерії професійної комунікативної готовності майбутніх офіцерів ВМС ЗС України, а саме: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний.

У структурі мотиваційно-ціннісного критерію виокремлено такі показники: наявність професійних мотивів і мотивів досягнення успіху в майбутній професійній діяльності; наявність пізнавальних інтересів у процесі навчання; прагнення до саморозвитку та самовдосконалення; наявність лідерських якостей.

Серед основних показників когнітивного критерію визначені такі: знання з англійської мови загалом; знання з професійно орієнтованої англійської мови військово-морського спрямування; індивідуально-психологічні особливості людини, які зумовлюють вибір засобів та стратегій професійної комунікації; основи професійної конфліктології; знання про основні норми й правила поведінки з огляду на міжкультурний аспект комунікації.

Серед основних показників комунікативно-діялісного критерію диференційовано такі: сформованість мовленнєвих умінь; уміння перекладати оригінальну фахову документацію військово-морського спрямування; володіння лексикою військово-морської терміносистеми; уміння розуміти на слух загальний зміст і деталі професійного матеріалу англійською мовою військово-морського спрямування; уміння виробляти і приймати рішення на основі неповної інформації, з огляду на ліміт часу для спілкування; уміння реалізувати професійну комунікацію в непередбачуваних умовах; уміння прогнозувати поведінку людей із різним темпераментом і характером; уміння ідентифікувати схильність особистості до конфліктної поведінки.

Ключові слова: критерії, показники, професійна підготовка, комунікативна підготовка, готовність, спілкування, професійні якості, майбутні офіцери, Військово-Морські сили Збройних сил України.

Виклики, які постали перед Україною внаслідок російсько-української війни, зумовлюють необхідність удосконалення фахової підготовки майбутніх офіцерів Військово-Морських сил Збройних сил України (далі – ВМС ЗС України). Одним з ключових факторів професійної підготовки майбутніх офіцерів ВМС ЗС України є те, що протягом останніх років фахова підготовка українських військових моряків, їх навчання здійснюється саме за стандартами НАТО. Тому нагальним питанням в підготовці майбутніх офіцерів ВМС ЗС України є сформованість та розвиток професійної комунікативної готовності майбутніх офіцерів ВМС ЗС України.

Унаслідок проведеної наукової розвідки, О. Бабич виокремила такі критерії сформованості комунікативно-дискурсивної культури майбутніх офіцерів-прикордонників: когнітивно-інформаційний, мотиваційно-цільовий, виховний та результативний [1, с. 64].

Ю. Ненько, враховуючи результати теоретичного аналізу проблеми комунікативної підготовки майбутніх офіцерів Державної служби України з надзвичайних ситуацій, визначила наступні критерії: мотиваційно-ціннісний, пізнавальний, комунікативно-діяльнісний. Крім того, дослідниця наводить показники для кожного з цих критеріїв [10, с. 235-238].

Моделюючи освітній процес мовленнєвого розвитку іноземних студентів, В. Коломієць диференціювала такі критерії сформованості зазначених компетентностей, а саме

- 1) самовизначення своєї ролі та функції в процесі продукування мовлення;
- 2) оволодіння технікою мовлення;
- 3) засвоєння логіки мовлення;
- 4) оволодіння зміною інтонації відповідно до ситуації та мети мовлення;
- 5) вміння встановлювати контакт зі слухачем;
- 6) уміння досягати цілей мовленнєвої діяльності за допомогою вербальних і невербальних засобів [7, с. 7].

М. Ісасенко виокремив критерії сформованості комунікативної компетентності як важливого елементу готовності до виконання професійних обов'язків майбутніх працівників поліції. Враховуючи важливість цього аспекту в діяльності правоохоронців, науковець виділив когнітивно-інформаційний, афективно-експресивний, гностичний та оціночний критерії [5, с. 7-8].

О. Палка, досліджуючи ставлення іноземних студентів технічних вищих навчальних закладів України до вивчення фахової термінології, виділила такі критерії:

- 1) критерій розпізнавання фахової інформації в процесі читання та аудіювання фахових текстів, спеціалізованих наукових матеріалів та спеціальної навчально-технічної літератури;
- 2) критерій інтерактивного, поліфонічного та монологічного мовлення;
- 3) критерій готовності до усного спілкування в процесі оволодіння елементами публічно-ділового, науково-популярного, наукового, публіцистичного та наукового стилів [11, с. 8].

Л. Герганов диференціює низку критеріїв для аналізу професійної компетентності морських фахівців: мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, операційно-діяльнісний, суб'єктний [4, с. 380].

Для визначення рівня сформованості професійно важливих якостей морських працівників, Н. Черненко виокремлює наступні критерії: когнітивний, діяльнісний, мотиваційний [17, с. 117].

У дослідженні О. Фролової запропоновано такі критерії сформованості соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв: мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий, рефлексивний [16, с. 11-12].

У дослідженні готовності майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації М. Сотер окреслює такі критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та комунікативно-діяльнісний [13, с. 127-129].

Отже, наукова розвідка засвідчує різноманітність підходів до класифікації критеріїв професійної комунікативної діяльності майбутніх фахівців різних галузей. Ці обставини обґрунтовують необхідність проведення дослідження, спрямованого на визначення й обґрунтування критеріїв і показників професійної комунікативної готовності майбутніх офіцерів ВМС ЗС України.

Основною метою цієї статті є визначення критеріїв та показників професійної комунікативної готовності майбутніх офіцерів ВМС ЗС України.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

- 1) проаналізувати різні методи і підходи науковців щодо визначення критеріїв і показників професійної комунікативної готовності майбутніх фахівців;
- 2) визначити й обґрунтувати критерії й показники професійної комунікативної готовності майбутніх офіцерів ВМС ЗС України за кожним компонентом (мотиваційним, когнітивним, діяльнісним).

Для проведення дослідження використовувалися такі методи і матеріали: літературні джерела (аналіз наукових публікацій щодо комунікативної підготовки фахівців різних галузей); відеозаписи та аудіозаписи (записи реальних ситуацій спілкування для подальшого аналізу комунікативної готовності майбутніх офіцерів ВМС ЗС України); анкетування (розробка структурованих анкет для курсантів із запитаннями щодо їхнього рівня професійної комунікативної готовності); спостереження (проведення спостережень у реальних навчальних ситуаціях, фіксує комунікативну взаємодію курсантів); психометричні тести (розробка тестів, що оцінюють комунікативні вміння та стресостійкість у ситуаціях спілкування).

У «Новому тлумачному словнику української мови» подано таку дефініцію критерію: це підстава для оцінювання, визначення або класифікації чогось; мірило, мірка [18].

Дослідниця З. Курлянд вважає, що критерії є необхідною й достатньою умовою проявлення або існування якогось явища чи процесу, мірилом його оцінки [8].

Н. Білоус використовує поняття «критерій» в такому значенні: «сукупність виражених ознак педагогічного процесу», які дають змогу якісно оцінювати сформоване педагогічне явище» [2].

З огляду на особливості професійної комунікативної готовності майбутніх офіцерів ВМС ЗС України, специфіку їхньої професійної підготовки, варто виокремити кілька критеріїв професійної комунікативної готовності майбутніх офіцерів ВМС ЗС України: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний.

Мотиваційно-ціннісний критерій пов'язано з мотивацією здобувачів вищої освіти – майбутніх офіцерів ВМС ЗС України – до англійської мови. Мотивація – це те, що спонукає до дії, змушує виявляти активність.

Різноманітність підходів до розуміння сутності, структури й функцій мотивації аргументована тим, що вона становить собою складне та багатоаспектне явище.

Мотивація в процесі вивчення іноземної мови поставала об'єктом аналізу в працях багатьох дослідників: Н. Арістової, Р. Гарднера (R. Gardner), О. Москаленко, М. Уільямса та Р. Бердена (M. Williams, R. Burden), Г. Чемберса (G. Chambers).

Специфіка військово-морської англійської мови полягає в тому, що вона, по суті, є необхідним та обов'язковим робочим інструментом, від якого залежить взаєморозуміння й взаємодія з іншими членами екіпажу, безпека на морі, бойова готовність тощо. Без англійської мови військово-морський флот повноцінно не функціонуватиме, тому мотивація майбутніх офіцерів ВМС ЗС України до професійної комунікації надзвичайно важлива. Мотив діяльності завжди пов'язаний із метою, а мета залежить від мотиву діяльності. Для появи мотивації необхідно, щоб предмет став метою певної діяльності. Для цього важливе попереднє усвідомлення людиною того факту, що цей предмет може вплинути на задоволення певної потреби, яка спонукає до конкретної дії. Формувати мотивацію – означає не закласти готові мотиви, а створити для того, хто навчається (у нашому випадку – майбутніх офіцерів ВМС ЗС України) такі умови й ситуації розгортання активності, у яких би бажані мотиви та цілі могли розвиватися, зважаючи на контексті набутий досвід, індивідуальність, внутрішні прагнення. Отже, основу діяльності, зокрема комунікативної, складає потреба.

Потреба – це необхідність у чомусь. Задоволення потреб людей стає результатом їхньої суспільної та трудової діяльності [12]. Потребою майбутніх офіцерів ВМС ЗС України у вивченні іноземної мови є прагнення відповідати міжнародним стандартам НАТО, а також важливість прийняття правильного рішення в бойових умовах. Крім того, більшість нормативних документів, військово-морської технічної літератури опублікована англійською мовою, правильність розуміння інформації впливає на рівень фахових знань.

Психологи виокремлюють три основні види комунікативних установок на сприйняття іншої людини: позитивні, негативні та адекватні.

Зазначимо, що в разі професійної комунікативної готовності майбутніх офіцерів ВМС ЗС України позитивна або негативна установки можуть стати спусковим гачком, «тригером» у вирішальний момент, а також спричинити типові спотворення в сприйнятті й розумінні іншої людини.

Отже, виокремлений мотиваційно-ціннісний критерій охоплює особистісні інтереси, установки, цінності, потреби, позитивне ставлення до навчання до майбутньої військово-морської діяльності, усвідомлення значущості англійської мови в професійній взаємодії, прагнення високої ефективності виконання професійних завдань, які не лише характеризують здатність майбутніх військово-морських офіцерів мотивувати себе на отримання необхідних знань, умінь і навичок, а й відображають установку на формування професійної комунікативної готовності як необхідного особистісного та внутрішнього прийнятного прагнення до саморозвитку й самовдосконалення.

У структурі мотиваційно-ціннісного критерію диференціюємо такі показники: наявність професійних мотивів; наявність пізнавальних інтересів у процесі навчання; прагнення до саморозвитку та самовдосконалення; наявність лідерських якостей.

За допомогою когнітивного критерію маємо можливість виявити рівень сформованості знань курсантів про майбутню професійну діяльність. Цей критерій відображає наявність систематизованих знань для ефективної організації професійної комунікативної готовності, а саме: фахові знання; знання англійської мови професійного спрямування; знання про особливості вербальної та невербальної комунікації; знання етичних норм ведення професійної комунікативної взаємодії в стандартних і нестандартних умовах; знання про ціннісно-сміслові аспекти комунікативної взаємодії; знання про особистісні якості, емоції й почуття, що сприяють і перешкоджають професійній взаємодії; знання стандартів комунікативної поведінки; знання про емпатію та рефлексію; знання про мову, усне та писемне мовлення.

Знання – це особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, для якої характерне усвідомлення їхньої істинності [15]. С. Гончаренко вважає, що знання виражені в поняттях, судженнях, концепціях, теоріях. Знання виконують такі соціальні функції: 1) слугують виробництву, оскільки вони матеріалізуються в певних технічних приладах та технологічних процесах; 2) перетворюються на переконання та становлять собою керівництво до практичної дії. Погоджуючись з думкою науковця щодо процесу засвоєння знань, визначаємо цей процес як послідовне відтворення тих мисленнєвих процесів і практичних операцій, що відбуваються під час пізнання предмета або явища.

В межах дослідження вважаємо доцільним схарактеризувати знання, пов'язані саме з комунікативним аспектом професійної підготовки. Кожна галузь має свою специфіку комунікативної підготовки.

Н. Волкова визначає комунікативні знання як «узагальнений досвід людства щодо комунікативної діяльності, відображення у свідомості людей комунікативних ситуацій у їхніх причинно-наслідкових зв'язках і відношеннях». Підтримуємо думку Н. Волкової, що комунікативні знання утворюють підґрунтя для будь-якої комунікації, збагачення особистісного комунікативного досвіду, самореалізації, формування компетентності та реалізації комунікації [3]. Зазначимо, що комунікативні знання дають змогу самостійно реалізовувати сучасні технології комунікації в практичній діяльності, збагачувати комунікативний досвід і моделювати власні комунікативні дії.

С. Тимченко обґрунтовує, що еталоном сформованості комунікативних знань є мовні норми, правила вимови, наголоси, словозміни, слововживання тощо [14].

О. Каверіна ввела до наукового обігу поняття «інтегративні комунікативні знання», трактуючи їх як «цілісні гуманітарні знання для успішного вирішення комунікативних завдань професійної спрямованості» [6, с. 8].

Перед вищими військово-морськими навчальними закладами постає важливе завдання – підготувати кваліфікованих офіцерів, які вільно володіють фаховою термінологією, мають чітке уявлення про професійні терміни, аббревіатури та їхнє правильне використання в професійній комунікації, уміють адекватно висловлюватися на професійну тему, інтерпретують професійні тексти й документи. З огляду на це, комунікативні знання надзвичайно важливі для майбутніх офіцерів ВМС ЗС України.

Серед основних показників когнітивного критерію виокремлюємо такі: знання з англійської мови загалом; знання з професійно орієнтованої англійської мови військово-морського спрямування; індивідуально-психологічні особливості людини, які зумовлюють вибір засобів та стратегій професійної комунікації; основи професійної конфліктології; знання про основні норми й правила поведінки з огляду на міжкультурний аспект комунікації.

Комунікативно-діяльнісний критерій характеризує як застосовувати засвоєні фонові знання на практиці через уміння й навички. Цей критерій виявляється у функціонуванні перцептивних процесів – сприйманні та розумінні суб'єктів взаємодії. Успішна професійна комунікативна готовність суттєвою мірою залежить від ефективності спілкування з військово-морським екіпажем, від здатності майбутніх офіцерів ВМС ЗС України передбачати можливі реакції на вчинки й репліки, а також уміти вибудовувати та контролювати власну поведінку. На вирішення проблем комунікації впливає вміння адекватно сприймати комунікативного партнера, оцінювати ситуацію з його боку. Майбутнім офіцерам ВМС ЗС України у процесі професійної комунікації завжди потрібно володіти ситуацією, швидко вникати в сутність проблеми, приймати правильне та своєчасне рішення. У зв'язку з цим особливої значущості набуває сформованість умінь і навичок.

Уміння – це діяльність, спрямована на практичне застосування знань. Розрізняють загальні навчальні вміння, що стосуються професійних дисциплін, і спеціальні, характерні для конкретної дисципліни. Уміння – це знання в дії, навички – уміння, доведені до автоматизму. Комунікативні вміння й навички в межах англійської мови – це здатність фахівця творчо та ефективно оперувати знаннями в процесі професійної комунікації.

Під навичками розуміють операцію, що, унаслідок багаторазового повторення, доведена до автоматизму та яку виконують безпомилково [9]. Відповідно до цього визначення, комунікативна навичка – це завчені слова, вислови й речення, що являють собою частину свідомої діяльності офіцера ВМС ЗС України. Мета відпрацювання комунікативних навичок полягає у швидкому виконанні певної дії – комунікації на автоматичному рівні. У військово-морській діяльності комунікативні навички реалізують частину навантаження, оскільки офіцеру ВМС ЗС України не потрібно контролювати правильність висловлювань і відволікатися на виконання операції. Це може певним чином спростити комунікативний процес та звільнити частину уваги на вирішення інших завдань у процесі служби.

Серед основних показників комунікативно-діялісного критерію диференційовано такі: сформованість мовленнєвих умінь; уміння перекладати оригінальну фахову документацію військово-морського спрямування; володіння лексику військово-морської терміносистеми; уміння розуміти на слух загальний зміст і деталі професійного матеріалу англійською мовою військово-морського спрямування; уміння налагоджувати комунікативну взаємодію; уміння зрозуміло, зв'язно й доступно формувати та обґрунтовувати свою думку; уміння будувати комунікативну поведінку залежно від теми комунікації; уміння контролювати комунікативну ситуацію; уміння виробляти і приймати рішення на основі неповної інформації, з огляду на ліміт часу для спілкування; уміння реалізувати професійну комунікацію в непередбачуваних умовах, що породжені людським і технічним чинниками; уміння вільно оперувати основними термінами й поняттями теорії міжкультурної комунікації в ситуаціях професійної взаємодії; уміння провадити інтерактивну діяльність; уміння здійснювати мовленнєвий вплив; уміння прогнозувати поведінку людей із різним темпераментом і характером; уміння ідентифікувати схильність особистості до конфліктної поведінки; уміння й навички невербальної комунікації – володіння голосом.

З огляду на особливості професійної комунікативної готовності майбутніх офіцерів ВМС ЗС України, специфіку їхньої професійної підготовки, було визначено критерії професійної комунікативної готовності майбутніх офіцерів ВМС ЗС України, а саме: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативно-діялісний. Також були проаналізовані та визначені основні показники кожного з критеріїв.

Перспективи дослідження можуть полягати у визначенні та обґрунтуванні рівнів сформованості професійної комунікативної готовності майбутніх офіцерів ВМС ЗС України.

Використана література:

1. Бабіч О. В. Формування комунікативно-дискурсивної культури майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2018. 269 с.
2. Білоус Н. П. Формування професійно-комунікативної компетентності у майбутніх перекладачів авіаційної галузі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Львівська національна академія Національного авіаційного університету. Кропивницький, 2019. 250 с.
3. Волкова Н. П. Педагогічні комунікації. Дніпропетровськ : РВВ ДНУ. 2002. 92 с.
4. Герганов Л. Д. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників морського профілю на виробництві : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Національна академія педагогічних наук України, Інститут професійно-технічної освіти. Київ, 2016. 485 с.

5. Ісаєнко М. М. Формування комунікативних умінь у курсантів вищих закладів освіти МВС : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2002. 17 с.
6. Каверіна О. Г. Інтегративний підхід до формування готовності студентів вищих технічних навчальних закладів до професійної комунікації : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. Київ, 2010. 46 с.
7. Коломієць В. С. Формування професійних мовленнєвих умінь у студентів іноземного походження засобами комплексних дидактичних ігор : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2000. 17 с.
8. Курлянд З. Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності : навчальний посібник. Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. 1995. 160 с.
9. Москаленко О. І. Теоретичні і методичні засади підготовки курсантів вищих льотних навчальних закладів до професійної комунікації в особливих умовах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. Хмельницький, 2017. 590 с.
10. Ненько Ю. П. Теоретико-методологічні засади професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне, 2018. 512 с.
11. Палка О. В. Підготовка іноземних студентів вищих навчальних закладів технічного профілю України до вивчення професійної лексики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2003. 19 с.
12. Психологічний словник / ред. В. І. Войтко. Київ : Вища школа. 1982. 216 с.
13. Сотер М. В. Формування готовності майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2018. 297 с.
14. Тимченко С. В. Формування комунікативних умінь майбутніх диспетчерів управління повітряним рухом у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кіровоград, 2014. 290 с.
15. Український педагогічний словник / авт.-упоряд. : С. У. Гончаренко. Київ : Либідь. 1997. 376 с.
16. Фролова О. О. Формування соціокультурної компетенції майбутніх судноводіїв у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2015. 24 с.
17. Черненко Н. І. Педагогічні умови реалізації андрагогічного підходу у професійній підготовці робітників морського транспорту : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2016. 282 с.
18. Яременко В., Сліпущко О. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. Київ : Аконіт, 2007. Т. 2. 926 с.

References:

1. Babich O. V. (2018) Formuvannya komunikatyvno-dyskursyvnoi kultury maibutnikh ofitseriv Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. [Formation of communicative and discursive culture of future officers of the State Border Service of Ukraine] : diss. ... candidate of ped. Sciences : 13.00.04. Khmelnytskyi. 269 s. [in Ukrainian].
2. Bilous N. P. (2019) Formuvannya profesiino-komunikatyvnoi kompetentnosti u maibutnikh perekladachiv aviatsiinoi haluzi. [Formation of professional and communicative competence of future translators in the aviation industry] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kropyvnytskyi. 250 s. [in Ukrainian].
3. Volkova N. P. (2002) Pedagogichni komunikatsii. [Pedagogical communications]. Dnipropetrovsk : RVV DNU. 92 s. [in Ukrainian].
4. Herhanov L. D. (2016) Teoretychni i metodychni zasady profesiinoi pidhotovky kvalifikovanykh robotnykiv morskoho profilu na vyrobnytstvi. [Theoretical and methodical principles of professional training of qualified maritime workers in production] : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04 Kyiv. 485 s. [in Ukrainian].
5. Isaienko M. M. (2002) Formuvannya komunikatyvnykh umin u kursantiv vyshchyykh zakladiv osvity MVS. [Formation of communication skills in cadets of higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Odessa. 17 s. [in Ukrainian].
6. Kaverina O. H. (2010) Intehratyvnyi pidkhid do formuvannya hotovnosti studentiv vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv do profesiinoi komunikatsii. [An integrative approach to the formation of the readiness of students of higher technical educational institutions for professional communication] : avtoref. dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04. Kyiv. 46 s. [in Ukrainian].
7. Kolomiets V. S. (2000) Formuvannya profesiinykh movlennievyykh umin u studentiv inozemnoho pokhodzhennia zasobamy kompleksnykh dydaktychnykh ihor. [Formation of professional speaking skills in students of foreign origin by means of complex didactic games] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv. 17 s. [in Ukrainian].
8. Kurliand Z. N. (1995) Profesiina ustaleniist vchytelia – osnova yoho pedagogichnoi maisternosti. [A teacher's professional stability is the basis of his pedagogical skills]. Odessa : PDPU im. K. D. Ushynskoho. 160 s. [in Ukrainian].
9. Moskalenko O. I. (2017) Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky kursantiv vyshchyykh lotnykh navchalnykh zakladiv do profesiinoi komunikatsii v osoblyvykh umovakh. [Theoretical and methodical principles of training cadets of higher flight training institutions for professional communication in special conditions] : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04 Khmelnytskyi. 590 s. [in Ukrainian].
10. Nenko Yu. P. (2018) Teoretyko-metodolohichni zasady profesiino oriientovanoi komunikatyvnoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv sluzhby tsyvilnoho zakhystu. [Theoretical and methodological principles of professionally oriented communicative training of future officers of the civil protection service] : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04 Rivne. 512 s. [in Ukrainian].
11. Palka O. V. (2003) Pidhotovka inozemnykh studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv tekhnichnoho profilu Ukrainy do vyvchennia profesiinoi leksyky. [Preparation of foreign students of technical higher education institutions of Ukraine to study professional vocabulary] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv. 19 s. [in Ukrainian].
12. Voitko V. I. (1982) Psykholohichni slovnyk [Psychological dictionary]. Kyiv : Vyshcha shkola. 216 s. [in Ukrainian].
13. Soter M. V. (2018) Formuvannya hotovnosti maibutnikh inzheneriv-sudnomekhanikiv do mizhkulturnoi komunikatsii. [Formation of readiness of future marine engineers for intercultural communication] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Ternopil. 297 s. [in Ukrainian].

14. Tymchenko S. V. (2014) Formuvannia komunikatyvnykh umin maibutnikh dyspetcheriv upravlinnia povitriannym rukhom u protsesi vyvchennia profesiino oriientovanykh dystsyplin. [Formation of communication skills of future air traffic controllers in the process of studying professionally oriented disciplines] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 Kirovohrad. 290 s. [in Ukrainian].
15. Honcharenko S. U. (1997) Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv : Lybid. 376 s. [in Ukrainian].
16. Frolova O. O. (2015) Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentsii maibutnikh sudnovodiiv u protsesi vyvchennia profesiino oriientovanykh dystsyplin. [Formation of socio-cultural competence of future shipmasters in the process of studying professionally oriented disciplines] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Ternopil. 24 s. [in Ukrainian].
17. Chernenko N. I. (2016) Pedahohichni umovy realizatsii andrahohichnoho pidkhodu u profesiini pidhotovtsi robitnykiv morskoho transportu. [Pedagogical conditions for the implementation of the andragogic approach in the professional training of maritime transport workers] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 Kherson. 282 s. [in Ukrainian].
18. Yaremenko V., Slipushko O. (2007) Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy. [New explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kyiv : Akonit. 926 s. [in Ukrainian].

N. Benkovska. Characteristics of criteria and indicators of professional communicative readiness of future officers of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine

The article is devoted to the determination of criteria and indicators of professional communicative readiness of future officers of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine.

Criteria for the professional communicative readiness of future officers of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine have been determined: motivational-value, cognitive, communicative-active.

In the structure of the motivational and value criterion, the following indicators have been singled out: the presence of professional motives and motives for achieving success in future professional activities; the presence of cognitive interests in the learning process; striving for self-development and self-improvement; the presence of leadership qualities.

Among the main indicators of the cognitive criterion, the following have been defined: knowledge of the English language in general; knowledge of professionally oriented naval English; individual and psychological characteristics of a person, which determine the choice of means and strategies of professional communication; basics of professional conflictology; knowledge of basic rules of behavior with regard to the intercultural aspect of communication.

Among the main indicators of the communicative activity criterion, the following have been differentiated: the formation of speaking skills; the ability to translate original professional documentation of the naval branch; mastery of the vocabulary of the naval terminology; the ability to comprehend the general content and details of professional material of the naval field in English; the ability to make decisions based on incomplete information, given the time limit for communication; the ability to implement professional communication in unpredictable conditions; the ability to predict the behavior of people with different characters; the ability to identify a person's tendency to conflict behavior.

Key words: *criteria, indicators, professional training, communicative training, readiness, communication, professional qualities, future officers, Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine.*

УДК 376-056.264-053.4:159.922.72

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2024.97.03>

Белова О. Б.

**ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ФУНКЦІЙНОСТІ
У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЛОГОПАТОЛОГІЄЮ**

У статті розглядається науково-теоретичний аналіз щодо важливості формування у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення інтелектуальних складових, які забезпечують функційну роботу мовлення; висвітлюється порівняльна характеристика експериментальних даних інтелектуальної функційності в дітей старшого дошкільного віку з логопатологією та нормотиповим розвитком до і після формувального впливу. Метою дослідження стає вивчення динаміки розвитку інтелектуальної функційності у дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. Методи дослідження: теоретичний – аналіз наукових джерел щодо вирішення проблемного питання; емпіричний – використання діагностичних (бесіда, спостереження, метод аналізу, завдань, порівняння), формувальних (ігровий, словесний, наочний, вправи тощо) та варіативно-статистичних (кількісний та якісний) методів. Формувальний експеримент передбачав навчально-розвиткову роботу, яка проводилась на пропедевтично-грунтовному, варіативно-послідовному та мовленнєво-активному етапах. Для вивчення сформованості інтелектуальної функційності використовувались методи спрямовані на діагностику зорово-моторної координації, слухомовленнєвої пам'яті, вербально-просторового уявлення, вербально-логічного мислення, вербальної уваги. Результати дослідження свідчали про успішну навчально-розвиткову роботу, що дозволила підвищити рівень інтелектуальної функційності на 25,5% в значній кількості старших дошкільників із логопатологією ($V_{EG} 42,0\% < R_{EG} 67,5\%$). У дітей розвинулась уважність до деталей, точність відтворення зображуваних символів; покращився рівень запам'ятовування та відтворення вербального матеріалу; оптимізувалось розуміння та використання в мовленні просторових прикметників та понять; вдосконалились вміння класифікувати предмети за спільними ознаками; розуміти переносні значення слів; узагальнювати вербальну інформацію; аналізувати, висновкувати прослухані тексти, переглянені відеосюжети; зміцнились вміння зосереджувати увагу на наочних стимулах та мовленнєвій інформації.

Ключові слова: *інтелектуальна функційність, зорово-моторна координація, слухомовленнєва пам'ять, вербально-просторове уявлення, вербально-логічне мислення, вербальна увага, діти старшого дошкільного віку, логопатологія.*